

**СТАН ЯСЕНА ЗВИЧАЙНОГО У ЛІСОВОМУ ФОНДІ
ДП "ЧУГУЄВО-БАБЧАНСЬКЕ ЛІСОВЕ ГОСПОДАРСТВО"**

Борисова В. Л., Онішко М. О.

**Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва
borisova.valentina@ukr.net**

Санітарний стан насаджень ясена звичайного (*Fraxinus excelsior* L.: Oleaceae) останнім часом погіршується в Україні та в інших країнах під впливом зміни клімату, антропогенного навантаження, пошкодження шкідливими організмами. Зважаючи на екологічну й господарську цінність ясенових деревостанів, є актуальним оцінювання їхнього стану та чинників погіршення у лісовому фонді ДП "Чугуєво-Бабчанське лісове господарство".

Дослідження включали аналіз бази даних лісовпорядкування та обстеження насаджень із участю ясена звичайного з оцінюванням показників, які визначають санітарний стан кожного дерева з наступним статистичним аналізом одержаних даних.

Обстеження насаджень проведено на 64 ділянках у Малинівському, Кочетоцькому 1, Кочетоцькому 2, Печенізькому 3, Печенізькому 4, Шевченківському та Тетлізькому лісництвах. Вік обстежених насаджень становив від 42 до понад 150 років, повнота від 0,45 до 0,9, бонітет від I до V, висота від 8 до 29 метрів, діаметр від 8 до 56 см, запас від 35 до 420 м³/га. Частка ясена у складі становила від 2 до 10 одиниць. Більшість ослаблених насаджень мають вегетативне походження.

У межах кожного обстеженого виділу в натурі відмічали декілька ділянок площею 10×10 м, на яких здійснювали повний перелік деревних порід, визначаючи для кожного дерева діаметр на висоті 1,3 м, категорію санітарного стану, клас Крафта, рівень дефоліації крон, поширеність сухих гілок, водяних пагонів, плодових тіл дереворуйнівних грибів, некрозів, дупел, тріщин (механічних пошкоджень, морозобоїн, ушкодження блискавкою), ознак пошкодження листя і заселення стовбурів комахами, туберкульозу тощо.

Категорію санітарного стану кожного дерева визначали згідно із "Санітарними правилами в лісах України" (1995) із виділенням дерев без ознак ослаблення (I), ослаблених (II), дуже ослаблених (III), відмираючих (IV), свіжого сухостою (V) та старого сухостою (VI).

За наявності живих або мертвих особин комах, їхніх линяльних шкірок, екзувіїв, ходів, за якими можливо було точно визначити вид, його наявність реєстрували. За наявності пошкоджень, що не виявляли видової специфічності, вказували назву групи: листогризи, листоїди, мінери, короїди, вусачі, златки тощо. За наявності плодових тіл дереворуйнівних грибів чи ознак гнилей їх визначали. Руйнівні методи діагностики (з відбиранням зразків деревини) не застосовували.

Статистичний аналіз польових даних, результатів лабораторних досліджень і масивів інформації, накопиченої в базах даних проведено стандартними методами за допомогою програм Microsoft Excel і Statistica.

Аналіз матеріалів лісовпорядкування свідчить, що ясен звичайний у лісовому фонді лісгоспу посідає третє місце після дуба звичайного (65,43 %) та сосни звичайної (19,84 %) і росте на площі 875,8 га, що становить 4,41 % вкритих лісовою рослинністю ділянок. Середній вік насаджень ясена звичайного становить 55 років, бонітет – II,2, середня відносна повнота – 0,75. Насадження ясена звичайного на площі 440,8 га (49,4 %) мають повноту 0,7 і на площі 267,8 га (30 %) – повноту 0,8. На решту градацій повноти припадає близько 20 % площі. Переважають за площею насадження ясена звичайного II (64,7 %) і III (27,5 %) класів бонітету.

Запас ясена звичайного всіх вкритих лісовою рослинністю лісових ділянок становить 192 м³/га, стиглих і перестійних насаджень – 278 м³/га, середня зміна запасу – 3,5 м³ на 1 га вкритих лісовою рослинністю лісових ділянок, а загальна зміна запасу 3,14 тис. м³.

Площа насаджень віком понад 80 років становить 112,2 га (12,8 % від усіх ясенових насаджень), запас – 31,04 тис. м³ (18,5 % від запасу всіх ясенових насаджень), а середній запас – 276,6 м³/га (середній запас усіх насаджень – 192 м³/га). Насадження такого віку зазвичай уразливі до збудників хвороб, зокрема дереворуйнівних грибів.

Більшість насаджень ясена звичайного (749,1 га, або 85,5 %) ростуть у свіжій кленово-липовій діброві. Значно менша площа цієї породи представлена у D₁КЛД (9,9 %) та С₂ЛДС (3,5 %). У решті типів лісу частка ясена звичайного разом становить 1,1 %.

Було виявлено вісім основних типів пошкодження й ураження ясена: морозобійні тріщини, механічне пошкодження стовбурів, сухі гілки у кронах, водяні пагони, симптоми бактеріального раку (туберкульозу) та окоренкових гнилей, ознаки дереворуйнівних грибів і заселення комахами.

Аналіз показників санітарного стану дерев на пробних площах свідчить, що середня дефоліація насаджень із участю ясена звичайного становила 8,93 %, а максимальна 13,7 %.

Санітарний стан насаджень із участю ясена звичайного в середньому оцінено в II,3 бала, максимальне значення – II,8 бала. Дехромація була невисокою – в середньому 2,2 %, максимальна 5,6 %. Деревя свіжого сухостою траплялися нечасто, в середньому 1,6 % дерев, максимум – 5,3 %.

Серед чинників ослаблення ясена звичайного виявлено механічні пошкодження, ознаки туберкульозу та плодові тіла дереворуйнівних грибів.

Деревя з ознаками туберкульозу – бактеріальної хвороби ясена (збудник – *Pseudomonas syringae* pv. *savastanoi*) становили на окремих пробних площах до 33,3 %. Механічні пошкодження виявляли в середньому на 1,1 % дерев на пробних площах. Причинами механічних пошкоджень були як травмування сусідніми деревами, так і наслідки проведення лісгосподарських заходів, зокрема рубок догляду.

Плодові тіла грибів були виявлені доволі зрідка, що пояснюється невисокою кількістю опадів упродовж вегетаційного періоду 2018 року.

Науковий керівник – доктор с.-г. наук, професор Мешкова В.Л.